

2. Η μεταβατική εποχή: Οι έριδες για το ζήτημα των εικόνων¹

Όροι – κλειδιά

Εικονομαχία – ανεικονικές αντιλήψεις – εικονομάχοι – εικονόφιλοι – Ιωάννης Δαμασκηνός – τιμητική προσκύνηση – αναστήλωση εικόνων – απαγόρευση παράστασης θείων προσώπων – καταστροφή έργων τέχνης

α. Ορισμός, πρωτεργάτες και παράγοντες

- **Εικονομαχία:** η πνευματική κίνηση (αρχές 8^{ου} έως μέσα 9^{ου} αι.) που συνδέθηκε με το ερώτημα: «Είναι **σύμφωνη** με τις παραδόσεις της Ορθοδοξίας ή όχι η **λατρεία των εικόνων**;»
- Αυτοί που ήταν **υπέρ** της λατρείας των εικόνων ονομάστηκαν **εικονόφιλοι** (εικονολάτρες).
- Αυτοί που ήταν **κατά** της λατρείας των εικόνων ονομάστηκαν **εικονομάχοι** (εικονοκλάστες).
- **Πρωτεργάτες** της εικονομαχικής κίνησης:
 - Λέων Γ΄ (717-741)
 - Κωνσταντίνος Ε΄ (741-775)
- **Παράγοντες** που οδήγησαν στην **απαγόρευση** των εικόνων:
 - Ο Λέων Γ΄ και ο γιος του Κωνσταντίνος Ε΄ κατάγονταν από τη Β. Συρία και είχαν **επηρεαστεί** από τις **ανεικονικές** αντιλήψεις της ιουδαϊκής και της ισλαμικής θρησκείας.
 - Οι δύο αυτοκράτορες απέρριπταν τη λατρεία των εικόνων ως εκδήλωση **ειδωλολατρική**.
 - Οι **αγροτικοί πληθυσμοί** της Μ. Ασίας που ήταν κοντά στους Άραβες είχαν **επηρεαστεί** από τις ανεικονικές αντιλήψεις των Αράβων.
 - Οι **δαιμονίες** και οι **υπερβολές** που είχαν εκδηλωθεί σχετικά με τις εικόνες.
 - Οι Ίσαυροι (Λέων Γ΄, Κωνσταντίνος Ε΄ κ.ά.) ήθελαν να **περιορίσουν** τη δύναμη των **μοναχών**.
 - Η ιδέα ότι οι επιτυχίες των εχθρών του Βυζαντίου προέρχονταν από την **οργή του θεού** για ό,τι συνέβαινε με τη λατρεία των εικόνων.

β. Φάσεις

Πρώτη φάση της Εικονομαχίας (726-787)

- Η **πρώτη εικονομαχική ενέργεια** ήταν η απομάκρυνση της εικόνας του Χριστού από τη Χαλκή Πύλη του Παλατιού στην Πόλη (726) από τον Λέοντα Γ΄. Προκάλεσε τις διαμαρτυρίες του λαού.
- Το **πρώτο** αυτοκρατορικό διάταγμα **κατά των εικόνων** δημοσιεύτηκε το **730**, από τον Λέοντα Γ΄.
- Οι **εικονόφιλοι τιμωρήθηκαν** με εξορίες, φυλακίσεις και δημεύσεις περιουσιών.
- Την υπόθεση των εικονοφίλων **υπερασπίστηκε** ο θεολόγος Ιωάννης **Δαμασκηνός**.
- Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ε΄ (741-775):
 - **Τρομοκράτησε** τους μοναχούς.
 - **Κατέστρεψε** μοναστήρια-προπύργια της εικονολατρίας.
- Η πρώτη φάση τελείωσε με την **Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο** (Νίκαια, 787), με πρωτοβουλία της αυτοκράτειρας **Ειρήνης της Αθηναίας** (780-802), η οποία **αποκατέστησε** τις εικόνες με τη διευκρίνιση ότι απονέμεται σ' αυτές μόνο **τιμητική προσκύνηση**.

Δεύτερη φάση της εικονομαχίας (815-843)

- Η δεύτερη φάση άρχισε με τον **Λέοντα Ε΄ τον Αρμένιο**, ο οποίος απέδωσε τις ήττες των Βυζαντινών στην εικονολατρία.
- Η φάση αυτή τερματίστηκε από την αυγούστα **Θεοδώρα** (μητέρα του αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ΄) με τη **Σύνοδο του 843**, στην οποία αποφασίστηκε η **αναστήλωση** των εικόνων.
- Η οριστική αναστήλωση των εικόνων γιορτάζεται από την Εκκλησία την **Κυριακή της Ορθοδοξίας**.

γ. Σημασία της ήττας των εικονοκλαστών

- Η αποκατάσταση των εικόνων θεωρείται **νίκη** της **ελληνικής πνευματικής παράδοσης** κατά της **ανεικονικής ασιατικής παράδοσης**.
- Με την αναστήλωση των εικόνων:
 - **Τερματίστηκαν** οι θρησκευτικές διαμάχες.
 - **Εγκαινιάστηκε** περίοδος γόνιμης συνεργασίας του κράτους με την εκκλησία.
 - Τα **μοναστήρια** άρχισαν να **πολλαπλασιάζονται** και να πλουτίζουν.
 - **Περιορίστηκαν** οι υπερβολές στη λατρεία των εικόνων και των λειψάνων.

δ. Συνέπειες της εικονομαχίας

- Η εικονομαχία είχε **συνέπειες**:
 - Α) Στην **εξωτερική** πολιτική:
 - ❖ Η Εκκλησία της Ρώμης, δυσареστημένη από τους εικονομάχους αυτοκράτορες, απομακρύνθηκε από το Βυζάντιο και **αναζήτησε στήριξη στους Φράγκους**.
 - Β) Στον **πολιτισμό**:
 - ❖ **Απαγορεύτηκε** η παράσταση θείων προσώπων στους τοίχους των εκκλησιών και σε εικόνες.
 - ❖ **Καταστράφηκαν** πολλές εικόνες και τοιχογραφίες (έργα τέχνης).
 - ❖ Οι εκκλησίες διακοσμήθηκαν με **ζώα, φυτά και διακοσμητικά μοτίβα**.
 - ❖ **Υποχώρησε** η ενασχόληση με τα γράμματα
 - ❖ **Καταστράφηκαν** πολλά κείμενα των εικονομάχων, μετά την επικράτηση των εικόνων.

Επιχειρήματα εικονολατρών και εικονομάχων

Οι εικονολάτρες υποστήριζαν:	Οι εικονομάχοι υποστήριζαν:
- Εφόσον προσκυνούμε και σεβόμαστε τον σταυρό, τη λόγχη, το καλάμι και τον σπόγγο, με τα οποία οι Ιουδαίοι προσέβαλαν και σκότωσαν τον Χριστό, μπορούμε να προσκυνούμε και να σεβόμαστε και τις εικόνες τις οποίες κατασκευάζουν οι πιστοί με καλή πρόθεση και με σκοπό τη δοξολογία του Χριστού. - Εφόσον προσκυνούμε την εικόνα του σταυρού, που κατασκευάζεται από οποιοδήποτε υλικό, μπορούμε να προσκυνούμε και την εικόνα του Χριστού που έκανε τον σταυρό σύμβολο σωτηρίας. - Είναι φανερό ότι δεν προσκυνούμε την ύλη, γιατί, αν καταστραφεί το εκτύπωμα του σταυρού πάνω στο ξύλο, πετάμε το ξύλο στη φωτιά. Το ίδιο συμβαίνει και με τις εικόνες, όταν καταστραφούν.	- Οι εικόνες αναπληρώνουν τα είδωλα και επομένως αυτοί που τις προσκυνούν είναι ειδωλολάτρες. - Δεν πρέπει να προσκυνούμε κατασκευάσματα ανθρώπινων χεριών και κάθε είδους ομοίωμα. - Ο Θεός απαγορεύει την προσκύνηση ανθρώπινων κατασκευασμάτων. [4^η εντολή: «Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντός ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς».]

Ερωτήσεις

Βιβλίο, σελ. 35, Ερωτήσεις 1, 2, 3, 4.

Επιπλέον:

1. Ποιοι ήταν οι πρωτεργάτες της εικονομαχικής κίνησης και από πού επηρεάστηκαν για να έχουν αυτή την αντίθεση προς τις εικόνες;
2. Ποια μέτρα πήραν οι αυτοκράτορες Λέων Γ΄ και Κωνσταντίνος Ε΄ κατά των εικονόφιλων;
3. Πώς έκλεισε η Α΄ φάση της Εικονομαχίας;
4. Πώς τελείωσε η Β΄ φάση της Εικονομαχίας;
5. Ποια είναι η σημασία της ήττας των εικονοκλαστών;
6. Τι γιορτάζουν οι χριστιανοί την Κυριακή της Ορθοδοξίας;

ⁱ **Εποπτικό υλικό:** Παρουσίαση (ppt) του μαθήματος (www.vlioras.gr)